

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ДРУГА СЕКЦІЯ

СПРАВА “СЕРГІЙ ШЕВЧЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ”

(Заява № 32478\02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

4 квітня 2006 року

Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у п. 2 статті 44 Конвенції.
Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі “Шевченко проти України”

Європейський суд з прав людини (друга секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

п. Ж.-П. Коста (Mr J.-P. Costa), *Голова*,
п. І. Кабрал Барreto (Mr I. Kabral Barreto),
п. К. Юнгвірт (Mr K. Jungwiert),
п. В. Буткевич (Mr V. Butkevych),
п. М. Угрехелідзе (Mr M. Ugrehelidze),
пані А Мулароні (Mrs A. Mularoni),
пані Е. Фура-Сендстрем (Mrs E. Fura-Sandström), *судді*
та пані С. Долле (Mrs S. Dollé), *Секретар секції*,
після обговорення в нарадчій кімнаті 14 березня 2006 року,
виносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена проти України за заявою (№ 32478/02), поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі – Конвенція) громадянином України Сергієм Васильовичем Шевченко (далі – заявник) 3 серпня 2002.
2. Уряд України (далі - Уряд) був представлений Уповноваженим - пані Валерією Лутковською.
3. 24 березня 2005 року скарга заявника була направлена на комунікацію з Урядом-відповідачем. Того ж дня Суд вирішив, що може бути застосовано пункт 3 статті 29 Конвенції і прийнятність та суть скарги будуть розглядатись разом.

ФАКТИ

I ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник є батьком померлого Андрія Шевченко (далі – А.Ш.). Він народився в 1944 році в м. Харкові.
5. 3 жовтня 2000 року о 2 годині ночі А.Ш. (старший лейтенант Повітряних Сил України) був направлений охороняти аеродром Сполучення Повітряних Сил частини А-2491 (далі – Сполучення). Йому видали табельну зброю з 16 патронами. Біля 5.40 ранку його знайшли мертвим на гауптвахті з двома вогнестрільними ранами у голові.
6. Кримінальне розслідування його смерті було розпочате того ж дня слідчим військової прокуратури, капітаном С., який оглянув місце злочину. У своєму рапорті він описав положення тіла жертви і пістолета Макарова, що лежав біля

ноги, заряджений трьома патронами (заряджений магазин пістолета Макарова містить 8 патронів). Ніяких слідів боротьби виявлено не було ні на місті злочину ні на тілі загиблого. Були виявлені дірки від куль у вікні, на стелі, що відповідають кількості використаних патронів. З кишені А.Ш. була вилучена чорна чорнильна ручка. У складеному протоколі було вказано, що огляд був проведений командуючим Сполучення полковником В. та засвідченим двома офіцерами Сполучення.

7. За свідченнями заявника, біля 8 години ранку пані Н., співробітниця А.Ш., зайшла до його квартири і побачила, що вона була відчинена і підполковник Д. (старший помічник командира Сполучення, далі – СП) та інші особи проводять обшук.
8. За офіційними документами, обшук квартири померлого був проведений о 15.00 годині. Проте старший лейтенант Г. свідчив, що йому разом з іншими офіцерами було наказано провести інвентаризацію в квартирі А.Ш. під командуванням СП.
9. Заявник і пані Н. стверджували, що А.Ш. зберігав 15,000 USD у столі. Під час обшуку грошей знайдено не було. Натомість, старший лейтенант Г. (офіцер Сполучення, якого було призначено провести розслідування щодо можливого злочину) знайшов передсмертну записку.
10. 4 жовтня 2000 року лейтенантом Г. була допитана пані Н. на предмет її стосунків із померлим. Вона заявила, що померлий був “дуже розумним, із ним цікаво було спілкуватись” і він ніколи не висловлював думок про самогубство. 2 жовтня 2000 року, коли А.Ш. збирався на службу, він запросив її до себе.
11. Згідно зі свідченнями генерал-майора О., 3 жовтня 2000 він був у Сполученні в зв’язку з трагічним інцидентом. 4 жовтня 2000 року він інформував Сполучення про випадок, поки що не виключаючи можливість вбивства, і прочитав деякі уривки з передсмертної записки. Проте, інші свідки засвідчили, що генерал-майор нічого не казав про вбивство, але зосередив увагу на самогубстві, констатуючи, що А.Ш. довгий час готував себе до смерті від власних рук, *inter alia* читаючи окультну філософію, написану Карлосом Костан’єдою.
12. Роздруковані копії передсмертної записки були поширені серед персоналу Сполучення старшим помічником командира, який надав копію заявнику, коли слідчий відмовив йому зробити ксерокопію оригіналу.
13. Під час допиту заявника 5 жовтня 2000 року, капітан С. зауважив, що він майже впевнений, що смерть А.Ш. була самогубством і відмовився зазначити в протоколі зауваження заявника про зникнення 15,000 USD.
14. До 10 жовтня 2000 лейтенант Г. допитав ще декількох свідків – переважно тих, які бачили сина заявника в день смерті і тих, хто був близько з ним знайомий. Питання переважно стосувались настроїв А.Ш. перед інцидентом, його інтересу до філософії Кастан’єди та практики окультизму, його схильності до вживання алкоголю, наркотиків і чи не грався він зброєю під час виконання службових обов’язків.
15. Друзі А.Ш. засвідчили, що померлий був дуже обережним з алкоголем і зброєю та був урівноваженою особою, яку всі поважали. Свідкам не був відомий факт вживання ним наркотиків і зайняття окультизмом. П. Ск., колишній товариш по кімнаті А.Ш., стверджував, що чув як син заявника казав що він займався медитацією, але сам цього ніколи не бачив. Офіцер відмічав, що померлий зловживав алкоголем, але це було задовго до інциденту, і що він давно покинув цю звичку. На думку офіцера і його друзів, А.Ш. не був схильний до самогубства.

Жоден з тих, хто бачив померлого у день його смерті, не відмітили нічого дивного у його поведінці.

16. З 11 жовтня 2000 року напрямок розслідування змінився у бік з'ясування питання чи були у А.Ш. вороги і чи не було ніяких погроз в його бік. Деяких свідків повторно допитали. Але жоден з них не міг відповісти на ці питання.
17. П. Пк., який стверджував що був товаришем А.Ш.(хоча жоден зі свідків не впізнав його), описав померлого спокійною, покладистою людиною, але між тим зазначив, що самогубство померлого не було для нього несподіванкою. П. І. (відношення якого до померлого невідоме), який був повторно допитаний 31 жовтня 2000 року, також стверджував, що самогубство померлого не було для нього несподіванкою. При подальшому допиті цієї особи 9 листопада 2000 року, п. І. згадав, що у 1996 році він бачив померлого, який курих сигарету зі специфічним запахом. П. Д. засвідчив, що померлий вважав себе розумнішим за інших, бо читав філософські книги. Він також чув, що А.Ш. займався медитацією.
18. 26 жовтня 2000 року слідчий відмовився надати заявнику статус потерпілого в кримінальному провадженні на підставі того, що зібрані докази прямо вказували на те, що його син вчинив самогубство.
19. Заявник поскаржився до прокурора. Його скарга на відмову у визнанні його жертвою була відхилена. Але, очевидно, слідчому були надані деякі інструкції, які ініціювали нову серію допитів осіб, які брали участь в обшуку квартири А.Ш. (3 жовтня 2000 року), включаючи підполковника Л., генерал-майора О., на початку листопада 2000 року. Підполковник Л. свідчив, що він двічі виніс догану померлому, але не думав, що це містило якесь упередження або образу щодо А.Ш.
20. 24 листопада 2000 року військовий прокурор Івано-Франківського гарнізону інформував заявника, що справа була направлена іншому слідчому, і його прохання про надання статусу жертви не може бути задоволено.
21. 30 грудня 2000 року помічник прокурора Івано-Франківської МРО виділив кримінальну справу по факту крадіжки з кримінальної справи по факту смерті А.Ш.
22. Зброя, що була знайдена на місці події, і три патрони з її магазину були дослідженні балістичним експертом. Згідно рапорту експерта від 10 жовтня 2000 року, зброя була налагодженою і не могла вистрелити без натиснення на спусковий курок. Бойові патрони також були в робочому стані. Використані патрони були випущені з цієї ж зброї.
23. Тіло було обслідуване патологоанатомом. Розтин показав, що причиною смерті А.Ш. стали дві вогнестрільні рани. Обидві були нанесені, коли жертва була ще живою. Очевидно, що перша рана розповсюджувалась на шию, язик і рот (початок з лівої сторони язика і кінець біля правого вуха). Друга рана, яка спричинила смерть, пошкодила лобову кістку, мозок і потилицю, в якій була знайдена куля. Патологоанатом зробив висновок, що перший постріл був зроблений у рот жертви, а другий у лоб. Обидва постріли були зроблені з близької відстані.
24. Додаткова судово-медична експертиза зробила висновок, що після першого пострілу особа була здатна ще пересуватися деякий період.
25. Слідчий також призначив графологічну експертизу передсмертної записки, що була знайдена в квартирі А.Ш., і попросив експерта встановити чи була вона написана померлим. 9 листопада 2000 року експерт дав позитивну відповідь на поставлене питання.

26. 28 жовтня 2000 року спеціаліст-хімік зробив висновок, що чорнило, яким було написано листа, походить з ручки, знайденої в кишені А.Ш.
27. Згідно з посмертним психологічним дослідженням, психічний стан А.Ш. не виключав можливість самогубства. Зокрема, було зазначено, що у нього було підвищене почуття власної гідності і стриманості, яке призводило, між іншим, до конфліктів з начальством.
28. 30 грудня 2000 року слідчий, старший лейтенант Ск., закінчив попереднє розслідування і сформував остаточний рапорт. Він зробив висновок, що психічний стан померлого, можливість рухатись після першого пострілу, передсмертна записка, написана під впливом філософії Карлоса Костан'єди, доводять, що А.Ш. скоїв самогубство. Цей висновок був обґрунтований посиленнями на висновки вищезгаданих експертів і свідчення п'яти свідків.
29. Заявник оскаржив це рішення до суду. Він стверджував, *inter alia*, що його син був убитий через причетність до кримінальних махінацій начальства. Він посилався на те, що розслідування з самого початку було направлене на доведення самогубства. Слідчі навіть не намагались перевірити інші версії, хоча у заключному рапорті згадувались конфлікти жертви з начальством. У зв'язку з цим, заявник також звернув увагу, що Кримінально-процесуальний кодекс України надає право командирам військових сполучень провадити таке ж попереднє розслідування, яке провадиться органами внутрішніх справ. Він також поскаржився на активну участь адміністрації Сполучення в кримінальному розслідуванні, що практично виключило можливість того, що слідчі могли б взяти до уваги думки заявника з приводу інциденту.
30. Заявник вказав на неспроможність розслідування встановити походження кульового отвору на стелі гауптвахти і пояснити чому траєкторія першого пострілу була зліва направо, в той час як його син був правшею. Він скаржився на відмову начальників розслідування у наданні йому статусу жертви злочину, і на відмову в ознайомленні з матеріалами справи. У зв'язку з цим він також скаржився на неспроможність перевірити передсмертний лист і оцінити схожість почерку в листі з почерком його сина. Він відмітив, що стиль викладу у листі не відповідає звичній манері письма А.Ш. Заявник наполягав на проведенні незалежної експертизи листа. Нарешті, він оскаржив рішення про виділення кримінальної справи по факту крадіжки з провадження у справі.
31. 30 листопада 2001 року військовий суд Івано-Франківського гарнізону відхилив скарги заявника.
32. 2 березня 2002 року військовий апеляційний суд Західного регіону (далі – апеляційний суд) задовольнив скарги заявника, скасувавши постанову від 30 грудня 2000 року, і призначив провести додаткове розслідування. Суд встановив наступні недоліки у розслідуванні:
- не встановлення послідовності подій для з'ясування обставини, яка б визначила чи природно впало тіло померлого в положення, в якому його знайшли;
 - не встановлення походження кульового отвору у вікні гауптвахти;
 - не визначення з достатньою ясністю психічний стан померлого перед інцидентом.
33. Проте, апеляційний суд відхилив прохання заявника надати йому статус жертви. Суд також не знайшов підстав для об'єднання справ про смерть і крадіжку. 29 жовтня 2002 року Верховний Суд України відхилив касаційну скаргу заявника з цих питань.

34. 29 квітня 2002 року інший слідчий, перший лейтенант П., подав остаточний рапорт, який загалом повторював рапорт від 30 грудня 2000 року. Єдине, що зробив слідчий – віддав наказ про проведення посмертної психіатричної експертизи, яка показала, що А.Ш. не страждав психічними захворюваннями, хоча його загальний психічний стан міг призвести до самогубства. Слідчий зробив висновок, що А.Ш. скоїв самогубство і закрив справу. В той же час Івано-Франківська МРО відмовив надати заявнику копію рапорту на підставі того, що він не був ні відповідачем ні жертвою у справі.
35. 16 грудня 2002 року Голова апеляційного суду надіслав заявнику копію рапорту.

II. Національне законодавство

1. Конституція України

36. Статті Конституції проголошують наступне :

стаття 3

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

стаття 27

Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини.

стаття 28

Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

2. Кримінально-процесуальний кодекс

37. Положення, пов'язані зі статусом жертви у кримінальному процесі :

стаття 28 Цивільний позов у кримінальній справі

Особа, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину, вправі при провадженні в кримінальній справі пред'явити до обвинуваченого або до осіб, що несуть матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, цивільний позов, який розглядається судом разом з кримінальною справою.

стаття 49 Потерпілий

Потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду.

Громадянин, визнаний потерпілим від злочину, вправі давати показання у справі. Потерпілий і його представник мають право: подавати докази; заявляти клопотання; знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилося, - після призначення справи до судового розгляду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду,...

У справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права, передбачені цією статтею, мають його близькі родичі.

стаття 236-1

Скарга на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до районного (міського) суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, протягом семи днів з дня отримання копії постанови чи повідомлення прокурора про відмову в скасуванні постанови.

38. Кодекс передбачає, що компетентний орган має порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину. Той орган має вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення фактів та осіб, винних у вчиненні злочину, і забезпечити їх покарання (стаття 4).

Стаття 94 Кодексу передбачає приводи і підстави до порушення кримінальної справи :

- 1) заяви або повідомленняокремих громадян;
- 5) безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Справа може бути порушена тільки в тих випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину.

Кримінальну справу не може бути порушено за відсутністю в діянні складу злочину (стаття 6). Якщо слідчий орган відмовляється відкрити чи закрити кримінальне розслідування, його рішення має бути вмотивоване. Це рішення може бути оскаржене до суду або вищестоящого прокурора (ст.ст. 209, 214, 234, 236-6).

39. Розділ II Кодексу передбачає дві стадії порушення кримінальної справи: дізнання і досудове слідство. Під час дізнання на компетентні органи покладається обов'язок вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили. У разі порушення органом дізнання справи про тяжкий злочин він зобов'язаний передати її слідчому через прокурора після виконання невідкладних слідчих дій. Якщо у справі про тяжкий злочин, що передана слідчому, не встановлено особу, яка його вчинила, орган дізнання продовжує виконувати оперативно-розшукові дії і повідомляє слідчого про їх наслідки. Після вступу слідчого у справу орган дізнання зобов'язаний виконувати доручення слідчого щодо проведення слідчих та розшукових дій(ст.ст. 103-104).

Стаття 101 перераховує органи дізнання. Зазвичай ці функції покладені на міліцію. Але пункт 3 статті 101 поширює ці повноваження на начальників органів управління військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

3. Інструкція про проведення дізнання у Збройних Силах України (затверджена Наказом Міністра Оброни № 413/949 від 20 серпня 1995 року)

40. Стаття 4 Інструкції передбачає, що для провадження дізнання наказом командира військової частини призначаються строком на два роки. Один з них, який має досвід і навик у провадженні дізнання, призначається старшим дізнавачем.

41. Командир військової частини як орган дізнання порушує кримінальну справу про всі злочини, скоєні підлеглими йому військовослужбовцями (стаття 5).

42. Отримавши повідомлення про скоєний злочин, командир військової частини повинен у той же день порушити кримінальну справу і призначити дізнавача для розслідування. Про виявлений злочин і початок дізнання командир частини негайно повідомляє військового прокурора (стаття 6).

43. Відповідно до статті 7 Інструкції дізнавач не може брати участі у розслідуванні злочину :

- коли він/вона є потерпілим, свідком або цивільною стороною у провадженні;

- коли він/вона брав участь у справі як експерт, спеціаліст, перекладач, захисник або представник інтересів потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача;
- коли він/вона або його/її родичі заінтересовані в результатах справи;
- при наявності інших обставин, які викликають сумнів у його/її об'єктивності.

44. На командира військової частини покладається обов'язок вжити необхідних оперативно-розшукових та інших, передбачених чинним кримінально-процесуальним законодавством, заходів з метою розкриття злочинів і встановлення осіб, що їх скоїли (стаття 8).

45. Командир військової частини, який порушив кримінальну справу та здійснює дізнання, надає інструкції дізнавачам щодо фактів, які мають бути встановлені та які слідчі дії мають бути вжиті.

4. *Наказ Генеральної Прокуратури України №16 від 05 серпня 1994 року*

46. Наказ передбачає, що злочини, скоєні військовослужбовцями, розслідуються військовими прокуратурами.

5. *Закон “Про прокуратуру” від 1991 року*

Стаття 46-1 Закону передбачає, що офіцери наділені законом можливістю бути призначеними прокурором або слідчим. Військовослужбовці, залучені до військової прокуратури, виконують свої функції згідно з цим законом.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

47. Заявник скаржиться, що розслідування смерті його сина не було незалежним, адекватним чи ефективним, як цього вимагає процесуальний обов'язок, викладений у статті 2 Конвенції:

“1. Право кожного на життя має бути захищено законом. ...”

48. По суті він звернувся до Суду з проханням здійснити розслідування, оскільки вважав, що його сина було вбито.

A. Встановлення фактів

49. Суд уважно відноситься до другорядної ролі його функцій і визнає, що він має бути обережним щодо виконання ролі суду першої інстанції, там де це безсумнівно не вимагається обставинами справи. Проте якщо заявляється про порушення статті 2 Конвенції, Суд мусить провести докладне вивчення справи, навіть якщо відбулось національне провадження і розслідування (див. рішення у справі “*Aktas v. Turkey*”, № 24351/94, п. 271, ЄСПЛ 2003 –V(витяги)).

50. Проте, не дивлячись на сумнівну непослідовність доказів, зібраних під час розслідування цієї справи (див. далі пункт 67), Суд не може прийняти рішення інше, ніж те, що було прийняте національними органами. Зокрема, Суд не може, як того просить заявник, достовірно стверджувати, що його сина було вбито або назвати винних у його смерті.

Б. Прийнятність

1. Відповідність шестимісячному терміну

51. Уряд вважав, що остаточним рішенням у справі було рішення, прийняте слідчим 26 жовтня 2000 року про відмову у наданні заявнику статусу жертви відносно можливого злочину. Уряд зауважував, що заявник повинен був подати свою скаргу до Суду протягом 6 місяців від тієї дати, але він цього не зробив. Скарга заявника до військового суду мала другорядний характер і тому не могла бути взята до уваги.
52. Заявник не погодився.
53. Суд відзначає, що вперше заявник порушив питання про статус жертви перед Військовим судом Івано-Франківського гарнізону, а потім перед апеляційним судом, який прийняв рішення 30 листопада 2001 року і 2 березня 2002 року відповідно. Останній суд дав специфічну відповідь на скаргу заявника, вважаючи що відхилення прохання про надання статусу жертви є правомірним і обґрунтованим. Оскільки це рішення знаходиться в рамках шестимісячного терміну, встановленого пунктом 1 статті 35 Конвенції, Суд відхиляє заперечення Уряду.

*2. Відповідність *ratione materiae**

54. Уряд зауважував, що стаття 2 Конвенції не застосовується у даному випадку, оскільки в ході національного розслідування було встановлено, що син заявника скоїв самогубство. З цього приводу Уряд посилався на наступні твердження Суду у справі “*Pretty v. the United Kingdom*”: “стаття 2 не застосовується до питань якості життя або до вибору особи щодо свого життя”(див. рішення у справі “*Pretty v. the United Kingdom*”, № 2346/02, п. 39, ЄСПЛ 2002-III).
55. Заявник не надав свої зауваження з цього приводу.
56. Суд вважає, що його висновки, зроблені у справі “*Pretty v. the United Kingdom*”, не можуть тлумачитись як загальне виключення у застосуванні статті 2 у справах пов’язаних з самогубством. Потрібно зазначити, що у декількох справах Суд вирішив, що Договірні Сторони мають позитивні обов’язки, які впливають з цього положення, щодо ризику самоушкодження для особи, включаючи процесуальний обов’язок провести ефективне розслідування обставин того, що виглядає як самогубство (див. рішення у справі “*Keenan v. the United Kingdom*”, № 27229/95, п.90, ЄСПЛ 2001-III, та рішення у справі “*Trubnikov v. Russia*”, № 49790/99, п. 89, від 5 липня 2005 року).
57. Відповідно, Суд відхиляє ці заперечення.

3. Висновок

58. Суд зазначає, що скарга не є очевидно необґрунтованою у сенсі пункту 3 статті 35 Конвенції. Далі Суд зазначає, що вона не є неприйнятною за інших підстав.

В. Щодо суті

1. Пояснення сторін

а. Уряд

59. Уряд стверджував, що перше розслідування тривало з 4 жовтня до 30 грудня 2000 року, тобто приблизно три місяці. За цей період було допитано 75 свідків і надано

значну кількість висновків експертів. Уряд стверджував, що з огляду на останні дані слідства, у держави не було обов'язку розслідувати будь-яке застосування сили або інших дій.

60. Уряд зробив висновок, що немає підстав вважати, що розслідування було тривалим або неефективним.

6. Заявник

61. Заявник відмітив, що розслідування смерті його сина, що було проведено, не було ефективним, як цього вимагає прецедентне право, згідно статті 2 Конвенції. Він стверджував, що слідчі не були незалежними від органів, що були причетні до справи, і що були намагання приховати правдиві докази смерті його сина.
62. Заявник скаржився, що розслідування не було публічним. Він стверджував, що слідству бракувало прозорості, оскільки члени сім'ї не допускались до провадження, шляхом небажання прокурорів і судів визнавати їх жертвами.

2. Оцінка Суду

а. Загальні принципи

63. Суд повторює, що у справі, де мала місце загибель особи при обставинах, які потенційно можуть передбачати відповідальність держави, стаття 2 передбачає обов'язок держави будь-яким чином забезпечити належну реакцію судової або іншої гілки влади для забезпечення того, що законодавчий та адміністративний устрій захисту права на життя здійснюється належним чином і що будь-яке порушення цього права припиняється та карається (див. рішення у справі “*Öneryildiz v. Turkey*”, № 48939/99, п. 91, ЄСПЛ 2004-..., та *mutatis mutandis*, рішення у справі “*Paul and Aundrey Edwards v. the United Kingdom*”, № 46477/99, п. 54, ЄСПЛ 2002-II).
64. У цьому зв'язку Суд визнавав, що якщо порушення права на життя або фізичну недоторканість спричинено не навмисно, позитивний обов'язок створити “ефективну судову систему” не передбачає обов'язкової вимоги порушити кримінальне провадження у кожній справі і може бути дотриманий, якщо жертвам доступні цивільні, адміністративні або навіть дисциплінарні засоби захисту (див., наприклад, рішення у справах “*Vo v. France*”, № 53924/00, п. 90, ЄСПЛ 2004-VII; “*Calvelli and Ciglio v. Itali*”, № 32967/96, п. 51, ЄСПЛ 2002-I; “*Mastromatteo v. Italy*”, № 37703/97, пп. 90, 94 та 95, ЄСПЛ 2002-VIII). Проте, мінімальна вимога до такої системи полягає в тому, що особи, відповідальні за проведення слідства, мають бути незалежні від тих, які причетні до подій, які розслідуються. Мається на увазі ієрархічна або інституційна незалежність, а також практична незалежність. (див. рішення у справі “*Paul and Audrey Edwards, Paul and Aundrey Edwards v. the United Kingdom*”, № 46477/99, п. 70, ЄСПЛ 2002-II та рішення у справі “*Mastromatteo v. Italy*”, № 37703/97, пп. 90, 94 та 95, ЄСПЛ 2002-VIII).
65. Відповідно, система, яка вимагається статтею 2, має передбачати незалежне та безстороннє розслідування, яке відповідає певним мінімальним стандартам щодо ефективності. Таким чином, компетентні органи мають діяти з належною наполегливістю і за своєю ініціативою порушувати провадження, яке здатне по-перше, встановити обставини, за яких сталась подія, та недоліки діяльності системи; по-друге, встановити, хто саме з представників державних органів був причетний до події. Вимога щодо публічності також застосовується у цьому

контексті (див., наприклад, *mutatis mutandis* рішення у справах “*Gölec v. Turkey*”, від 27 липня 1998 року, пп. 81-82; “*Ogur v. Turkey*”, № 21954/93, пп. 88, 91-92, ЄСПЛ 1999-III; “*Hugh Jordan v. the United Kingdom*”, від 4 травня 2001 року, №24746/94, п. 120; “*Kelly and Others v. the United Kingdom*”, № 30054/96, п. 114, від 4 травня 2001 року; “*Mahmut Kaya v. Turkey*”, № 22535/93, пп. 106-07, ЄСПЛ 2000-III; “*İlhan v. Turkey*”, № 22277/93, п. 63, ЄСПЛ 2000-VII; “*McKerr v. the United Kingdom*”, №28883/95, п. 148, ЄСПЛ 2001-III).

б. Застосування у цій справі

66. Суд вирішує, що процесуальний обов’язок відповідно до статті 2 Конвенції полягає у розслідуванні обставин смерті сина заявника, А.Ш. Суд зауважує, що Уряд стверджував, що ця справа стосувалась тільки самогубства, і відповідно, органи державної влади були вільні від всіх зобов’язань, крім обов’язку встановити обставини самогубства. Проте, Суд не може прийняти такі зауваження з причин, викладених нижче.
67. По-перше, розслідування містить певну непослідовність та значні недоліки.

Суд, *inter alia*, відмічає, що сторони не дійшли згоди щодо часу проведення обшуку квартири А.Ш. слідчими Сполучення під керівництвом Е.О. Заявник, посиляючись на твердження товаришки А.Ш., пані Н., стверджував, що обшук проводився о 8 ранку 3 жовтня 2000 року (тобто перед офіційним обшуком о 15.00). Слідчі стверджують, що це було о 20.00 годині. Незважаючи на невідповідність часу обшуку, залишаються невідомими законні підстави і причини обшуку квартири (див. пп. 7-8). Всі докази свідчать, що у А.Ш. був спокійний характер і що в нього ніколи не виникало думок про самогубство. Незрозуміло, як захоплення книжками К. Кастан’єди могло привести до самогубства. Люди, які не були близько знайомі з А.Ш., зовсім не дивуються тому, що він скоїв самогубство, в той час як його справжні друзі були переконані у зворотньому. Більш того, не було зроблено ніяких спроб пояснити факт, чому перша рана була нанесена з лівої сторони обличчя, в той час як А.Ш. був правшею, або факт нестачі в пістолеті двох патронів.

Суд відмічає, що розслідування не буде ефективним доти, доки всі докази не будуть детально вивчені, а висновки не будуть обґрунтовані (див. рішення у справі “*Nachova and Others v. Bulgaria*”, №№ 43577/98 та 43579/98, п. 131, ЄСПЛ 2004-...).

68. По-друге, Суд звертає увагу а те, що командування Сполучення, де служив А.Ш., навмисно поширювало інформацію про самогубство. Суд з цього приводу відмічає, що навіть якщо Генерал-майор О. коротко висловив думку про можливий сценарій подій, під час виступу 4 жовтня 2000 року, він досить ясно виразив думку про те, що А.Ш. довго готувався до того, щоб накласти на себе руки, читаючи філософію Кастан’єди, про що свідчить передсмертна записка, прочитана генералом. Поширення роздрукованих копій вищевказаного листа серед службовців Сполучення також підтверджують цю думку (див. пп.11 та 12).
69. Суд відмічає, що лише з 11 жовтня 2000 року (тобто через неділю після трагедії) слідчий почав допитувати свідків, розглядаючи інші версії смерті А.Ш. Але ні заявник, ні п. Н. не були допитані з цього приводу, Варто зазначити, що із свідчень 75 свідків, які були допитані, кінцевий рапорт містив посилання на свідчення тільки 5 з них, які підтримували версію самогубства (див. п. 28). Найбільш помітний недолік у розслідуванні – відмова брати до уваги показання заявника, і свідчень друзів А.Ш., жоден з яких не вважав померлого схильним до самогубства.
70. По-третє, Суд звертає увагу на те, що початкове розслідування факту смерті було розпочато швидко, декількома годинами пізніше ніж відбулась подія. Проте, воно

не відповідало вимозі незалежності, оскільки орган дізнання – Командуючий Сполучення – був представником органу, який міг мати причетність до події. Лейтенант Г., офіцер Сполучення, призначений командуючим Сполучення для проведення розслідування, здійснив обшук квартири А.Ш. та допитав свідків. Він залишався керуючим дізнання поки не приїхав слідчий з військової прокуратури. Після цього він провів більшість допитів свідків за дорученням слідчого. Суд зазначає, що лейтенант Г. діяв під юрисдикцією командуючого Сполученням, отримуючи від нього накази щодо здійснення провадження так як і щодо своєї повсякденної діяльності. Таким чином, вимога незалежності не була додержана (див. рішення у справі “*Aktas v. Turkey*”, № 24351/94, п. 301, ЄСПЛ 2003 – V(витяги)).

71. Що стосується слідчих з військової прокуратури, Суд вирішує, що їх незалежність також не була забезпечена. Хоча вони не підпорядковувались Сполученню але залишалися військовими, які мали додержуватись військової дисципліни (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі “*Ari v. Turkey*”, від 25 вересня 2001 року, № 29281/95, п. 46). Вони могли опинитись під тиском вищестоящих офіцерів, оскільки мали порівняно низький ранг. Перший слідчий, капітан С., здавалось не мав жодних сумнівів щодо офіційної версії події, коли 5 жовтня 2000 року (тобто до винесення висновків експертів щодо огляду тіла та передсмертної записки), він повідомив заявника про свою впевненість щодо самогубства А.Ш.
72. По-четверте, Суд звертає увагу, що не зважаючи на вимоги апеляційного суду (див. п. 32) відтворення послідовності події здійснено не було. Інформація, здобута під час такої слідчої дії, могла стати вирішальною у справі. Відсутність такої слідчої дії могло унеможливити формування висновків слідчих, *inter alia*, щодо питання чи могло тіло впасти так, як це було описано у постанові про огляд місця події, та походження кульового отвору у вікні гауптвахти (див. п. 32).
73. По- п’яте, Суд зауважує, що судово-медична експертиза рук загиблого була здійснена на предмет сліду від пострілу (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі “*Ramsahai and Others v. the Netherlands*”, від 10 листопада 2005 року, № 52391/99, п. 401). Органи державної влади не дослідили з достатньою уважністю авторство передсмертного листа А.Ш. в зв’язку із ствердженням заявника про те, що його син не використовував стиль, в якому було написано вказаний лист. Більше того, заявнику було відмовлено в наданні копії оригіналу листа, яку він міг порівняти з іншими документами, написаними його сином. На кінець передсмертний лист був тільки одним із прямих доказів самогубства. Таким чином, прийняття слідчим тільки одного висновку експерта без додаткових доказів на думку Суду є недостатнім, приймаючи до уваги, що цей факт заперечувався заявником.
74. По-шосте, Суд вважає, що виключення заявника з провадження шляхом не надання йому статусу жертви суперечить звичайній практиці відповідно до національного законодавства та є неприйнятним, оскільки він був позбавлений можливості приймати участь у ході розслідування (див. рішення у справі “*Trubnikov v. Russia*”, № 49790/99, п. 93, від 5 липня 2005 року). Не зважаючи на те, що певні слідчі дії були здійснені за скаргами заявника до вищестоящего прокурора, він був позбавлений у доступі до матеріалів справи. Його ніколи не повідомляли або не обговорювали з ним можливі докази або запропонованих свідків, включаючи призначення графологічної експертизи передсмертного листа. Таким чином, він не міг ставити питання експертам або оскаржувати їх висновки. Заявник не отримував жодної інформації про хід слідства і тільки після 8 місяців від дати закриття справи він отримав копію остаточного рішення.

75. Суд вирішує, що розслідування не забезпечило достатню прозорість та захист інтересів найближчого родича.
76. У світлі таких обставин Суд доходить висновку, що у цій справі було порушення обов'язку держави-відповідача відповідно до статті 2 Конвенції в зв'язку з не проведенням ефективного та незалежного розслідування факту смерті А.Ш.

II. ЩОДО СТВЕРДЖУВАНОГО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

77. Пункт 1 статті 6 Конвенції у відповідній частині передбачає таке:

„Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру (...).”

78. Заявник знов порушував процедурні питання, яких він торкався відповідно до ст.2 Конвенції. Уряд відмітив, що застосування статті 6 неприйнятне в даній справі.
79. Хоча скарга очевидно прийнятна, Суд вважає, що підстав для порушення окремого питання серед тих, які були визначенні відповідно статті 2, і яке вимагало б розгляду по суті, не має.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

80. Заявник скаржився згідно зі ст. 8 Конвенції з приводу того, що начальники слідчих відділів і командування Сполучень поширили ганебну інформацію про особисте життя його сина. Але, Суд відмічає, що заявник не звернувся до суду з позовом про наклеп і, таким чином, не вичерпав національні засоби захисту, як передбачено в п. 1 статті 35 Конвенції. Відповідно, ця скарга має бути відхилена згідно п. 4 статті 35 Конвенції.
81. Заявник скаржився, що поведінка органів державної влади впродовж триваючого розслідування смерті його сина була несумісною зі ст.ст. 9 і 10 Конвенції. Проте, Суд не знаходить ніяких доказів в матеріалах справи, які б свідчили про наявність неправомірного втручання або порушення даних положень. У зв'язку з цим, ця частина заяви мусить бути відхилена відповідно до пп. 3 і 4 статті 35 Конвенції, оскільки є безпідставною.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

82. Стаття 41 Конвенції передбачає:

“Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє законодавство відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову сатисфакцію, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію”

83. Заявник вимагає 150,000,000 Євро як відшкодування моральної шкоди за смерть сина і за неспроможність національної влади провести належне розслідування.
84. Уряд вважає, що вимоги заявника є надмірними і не виправданими.
85. Об'єктивно оцінюючи ситуацію, переглянувши присудження компенсацій в подібних справах і з огляду на порушення, що були виявлені у даній справі, Суд присуджує заявнику 20,000 Євро як компенсацію нематеріальної шкоди.

A. Судові витрати

86. У встановлений строк заявник не подав жодних вимог щодо компенсації витрат. Таким чином, Суд нічого не присуджує.

Б. Пеня

87. Суд вважає за доцільне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої мають бути додані три відсотки.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує*, скарги за статтею 2 і пунктом 1 статті 6 Конвенції прийнятними, а решту скарг заявника неприйнятними;
2. *Вирішує*, що у цій справі було порушення статті 2 Конвенції;
3. *Вирішує*, що у цій справі не виникає окремих питань згідно пункту 1 статті 6 Конвенції;
4. *Вирішує*, що:
 - (а) протягом трьох місяців з дня, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплати заявнику суму, що складає 20,000 ЄВРО (двадцять тисяч ЄВРО) як компенсацію нематеріальної шкоди плюс суму будь-якого податку, який може бути стягнуто з заявника. Валюта платежу має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу;
 - (б) у випадку невиклати чи несвоєчасної виплати державою-відповідачем належної заявникові суми, на неї нараховуватиметься пеня, яка дорівнює граничній позичковій ставці Європейського центрального банку плюс три відсотки (*simple interest*), з часу, коли закінчиться вищезгаданий тримісячний строк, і до моменту повного розрахунку;
5. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 4 квітня 2006 року відповідно до пп. 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

С.Долле

Ж.-П. Коста

Секретар секції

Голова секції